

PULLI AVTOMOBIL YO'LLARI LOYIHALARINI O'ZBEKISTONDA
JORIY ETISH MASALALARI

Xamdamov Rustam Zinurovich

(O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti)

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqaro pullik avtomagistral loyihalari ularning tajribalari va ularni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Dunyoda keng tarqalgan va samarali deb hisoblangan pullik yo'llarning modellari, ularning afzalliklar va muammolar ko'rib chiqiladi. Asosan, ushbu loyihalardan O'zbekiston sharoitida foydalanish imkoniyatlari va mexanizmlari o'rganilmoqda.

Kalit so'zlar: pullik yo'llar, davlat - xususiy sheriklik, transport infratuzilma, investitsiya, iqtisodiy samaradorlik.

Annotation. This article will analyze their experience of international toll highway projects and the possibilities of their application in Uzbekistan. Models of paid roads, whose advantages and problems are considered common and effective in the world are considered. Basically, the possibilities and mechanisms of using these projects in the conditions of Uzbekistan are studied.

Keywords: paid roads, public - private partnership, transport infrastructure, investment, economic efficiency.

Аннотация. В этой статье будет проанализирован их опыт реализации проектов международных платных автомобильных дорог и возможности их применения в Узбекистане. Рассмотрены модели платных автомобильных дорог, преимущества и проблемы которых считаются распространенными и эффективными в мире. В основном изучаются возможности и механизмы использования этих проектов в условиях Узбекистана. Ключевые слова: платные дороги, государственно-частное партнерство, транспортная инфраструктура, инвестиции, экономическая эффективность.

KIRISH

Xalqlarni bir-biri bilan bog'laydigan karvon yo'llari bugungi kunda magistralga aylandi. Bunday Mag'ribu-Mashriqni bog'laydigan yo'llardan biri dunyoga mashhur Buyuk Ipak yo'lidir. Yo'nalish Evropa qit'asini Osiyoning okean chegaralari bilan bog'laydigan va xalqaro migratsiyada oltin kamar vazifasini bajaradigan muhim arterial tomirlardan biri hisoblanadi. Hozir u transkontinental yo'nalish sifatida tanilgan. Birinchi Prezidentimizning tashabbusi bilan —buyuk Ipak yo'lini qayta tiklash to'g'risidagi qonun, farmonlarning qabul qilinishi ushbu transport yo'lagi bo'yicha xalqaro konferentsiyalarda ishtirok etish va shartnomalar, bitimlar tuzish imkonini beradi. Bu Yevropa —Kavkaz-Osiyo transport yo'lagini (TRASEKA) rivojlantirish ustida ish olib borish orqali O'zbekistonning rivojlanishiga hissa qo'shadi.

O'zbekiston Respublikasi avtomobil yo'llari davlat qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasining 2776-sonli qarori ijrosini ta'minlash maqsadida yo'llarni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasining 4954-sonli qarori. O'zbekiston Respublikasi, 2017-yil 2- may-loyiha —faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida qarorlarni keltirish mumkin.

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha-harakat strategiyasida yo'l —transport, muhandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish va modernizatsiya qilish chora-tadbirlarini amalga oshirish nazarda tutilgan.

24 dekabr 2017 yil O'zbekiston Respublikasi prezidenti

SH.M. Mirziyoevning Oliy Majlisga murojaatida 2018-yilda yangi yo'llar yaratish, transport-logistika infratuzilmasini yanada rivojlantirish, ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilash, 180 kilometr uzunlikdagi temir yo'llarni tiklash va 200 kilometrdan ortiq temir yo'llarni elektrlashtirish, Toshkent-Urganch-Xiva yuqori - tezyurar poyezd va Toshkent-Samarqand – Buxoro – Urganch-Xiva turistik poyezdi, Toshkent Janubiy stansiyasi va Xiva yangi stansiyasini ishga tushirish, liniyalarni elektrlashtirish va uni Shahrisabz bilan bog'laydigan yangi temir yo'l tarmog'ini qurish.

Toshkent shahrida Sergeli va Yunusobod metro liniyalarini qurish ishlarini jadallashtirish orqali magistral va temir yo'l liniyalarida yirik tranzit harakatlarini tashkil etish, poytaxt atrofidagi katta halqa yo'li bo'ylab harakatlanadigan yer usti metrosini qurish, zamonaviy infratuzilmalarni qurish kabi ustuvor yo'nalishlar belgilandi, shuningdek, sifatli xizmatga ruxsat berilgan.

Bularning barchasi O'zbekiston avtomobil yo'llari qurilishining ilg'or texnologiyalaridan foydalangan holda ravon, mustahkam, qulay va ishonchli yo'llar qurishga xizmat qiladi. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, yangi yo'llarni qurish va eskilarini ta'mirlash xudolarga xiyonatning yangi nafasini olib keladi. Hududlarda keng ko'lamli qurilish-qurilish ishlari olib borilmoqda. Xizmat ko'rsatish tarmoqlari bilan birga yangi uy-joylar quriladi. Yo'llarning rivojlanishi odamlarni bir-biriga yaqinlashtirish bilan birga ular uchun ko'plab imkoniyatlar eshigini ochadi.

ADABIYOTLARNI TAHLILI, USLUBI VA NATIJA:

Dunyoning ko'plab mamlakatlarida pullik avtomobil yo'llari (PY) transporti bu uning infratuzilmasini rivojlantirishning muhim vositasi sifatida tan olingan. Bu yo'llar zamonaviy transport tizimining ajralmas qismiga aylanib, tezkor harakatni ta'minlaydi yo'l infratuzilmasini ta'minlash va takomillashtirish orqali iqtisodiy faoliyat targ'ib qilishda muhim ahamiyatga ega. Pullik yo'llardan foydalanish nafaqat davlat byudjetiga qo'shimcha daromad keltirish, balki xususiy investorlarni jalb qilish davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini yaratish va rivojlantirish (DXSH) beradi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar yo'li uning infratuzilmasini rivojlantirishda pullik yo'llardan foydalanishning samarali usuli bu kabi qo'llab-quvvatlanadi. AQSh, Evropa Ittifoqi davlatlari, Xitoy, Hindiston va Turkiya kabi mamlakatlarda muhim yo'l infratuzilmasini rivojlantirish qismlardan biri, pullik yo'llar aholi va biznes uchun qulay transportdir bu uning kontaktlarini ta'minlashda muhim vositadir. Ushbu Shtatlarda pullik yo'llar yo'l harakati tezligi oshadi, yo'llarda harakat xavfsizligi yaxshilanadi va bu davlat byudjetiga yoki xususiy sektorga qo'shimcha daromad keltiradi. O'zbekistonning geografik joylashuvi va iqtisodiy o'sishi ko'plab transport koridorlarni rivojlantirishni talab qiladi. Bu shuni

anglatadiki, mamlakat transporti infratuzilmani modernizatsiya qilish va uni xalqaro standartlarga moslashtirish ehtiyojni keltirib chiqaradi.

Shuning uchun O'zbekistonda transport sohasida loyihalarni samarali amalga oshirish, yo'llar sifatini oshirish va xalqaro transport koridorlarini rivojlantirish uchun pullik yo'llar loyihalarini joriy etish qilish masalasi dolzarb bo'lib bormoqda. Pullik yo'llarning afzalliklaridan biri bu davlat va xususiy sektor bu o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishda muhim vosita bo'lishi mumkin, deb aslida. Bunday yo'llarning qurilishi ko'pincha davlat-xususiy sheriklik (DSC) asosida amalga oshiriladi. bu infratuzilmani davlat uchun katta moliyaviy yuklarsiz amalga oshiradi rivojlanishga imkon beradi. Xususan, Frantsiya, Ispaniya va Italiya kabi davlatlar KXDR asosida pullik yo'llar qurish orqali yo'l infratuzilmasida samarali va iqtisodiy jihatdan barqaror rivojlanishga erishdi.

O'zbekistonda pullik yo'llar qurilishining joriy etilishi nafaqat transport bu nafaqat o'z sektorini yaxshilashga, balki investitsiya muhitini kengaytirishga ham xizmat qiladi. Xalqaro moliya institutlari va xususiy investorlarni jalb qilgan holda mamlakat bu yo'l infratuzilmasini tezda rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bundan tashqari, yo'llardan foydalanishning pullik tizimini joriy etish orqali davlat byudjetiga daromadni oshirish va yo'l infratuzilmasini ta'mirlash va modernizatsiya qilish qilish uchun qo'shimcha resurslar yaratilishi mumkin. Dunyo bo'ylab rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda pul yo'li loyihalari transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim vositalaridan biri sifatida ishlatilgan. Ilmiy tadqiqotlar va xalqaro tajribalar bu pullik yo'llar davlat byudjetiga qo'shimcha daromad keltirishini ko'rsatadi, infratuzilmani takomillashtirish va investorlar uchun yangi imkoniyatlarni targ'ib qiladi yaratadi. O'zbekiston uchun to'langan dunyoning ilg'or mamlakatlari tajribasini o'rganish bu import o'ynaydi.

Jahon banki va xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) hisobotlarida yuqorida aytib o'tilganidek, pullik yo'llar DXSH (davlat-xususiy sheriklik) loyihalarining eng muhimidir uning samarali ko'rinishlaridan biri sifatida qaraladi. Jahon Banki ma'lumotlarga ko'ra, pullik yo'llar orqali davlatlarning yo'l infratuzilmasini

takomillashtirish shu bilan birga, u xususiy investorlarni jalb qilish orqali iqtisodiy faoliyatni ham rivojlantiradi o'sishga erishganlar [1]. Hozirda Evropa Ittifoqi mamlakatlarida to'lanadi yo'llar, ayniqsa Frantsiya va Ispaniyadagi yo'llar davlat byudjetiga daromad keltiradi o'sish va harakat xavfsizligiga katta hissa qo'shadi. Ispaniyada pullik yo'llar va yo'l infratuzilmasi orqali transport harakatini tezlashtirish uzluksiz modernizatsiya orqali mamlakatning sezilarli iqtisodiy o'sishi darajasida ta'sir [2].

Fransiyadagi pullik yo'llarning modeli ham diqqatga sazovordir. Frantsiyada xususiy sheriklik asosida qurilgan davlat pullik yo'llar nafaqat transport harakati xususiy sektorning iqtisodiy faoliyatini osonlashtirish uchun emas, balki rag'batlantirish uchun yordam beradi. Frantsiya hukumati tomonidan pullik yo'llarda boshqariladi tahlillar shuni ko'rsatadiki, ushbu loyihalar nafaqat davlat byudjetiga qo'shimcha mablag'lar keltiring ,balki doimiy yo'l infratuzilmasini yangilash uchun yordam [3]. Xitoy tajribasi pullik yo'llarning iqtisodiy samaradorligini ham ko'rsatadi tasdiqlashda. Xitoyning jadal iqtisodiy rivojlanishi va transporti imkoniyatlarning oshishi tufayli pullik yo'llar mamlakat yo'l infratuzilmasini quyidagilar bilan ta'minlaydi tez rivojlanishga qaratilgan. Xitoyning yirik shaharlari va yo'l o'tkazmalari joylar o'rtasida qurilgan pullik yo'llar orqali transport infratuzilmasi nafaqat mahalliy, balki xalqaro savdo koridorlarini qo'llab-quvvatlaydi [4].

Xitoy tajriba shuni ko'rsatadiki, pullik yo'llar nafaqat milliy iqtisodiyot uchun muhimdir, bu xalqaro transport koridorlari uchun ham strategik ahamiyatga ega. Hindistondagi pullik yo'llarning samaradorligi yo'l infratuzilmasini yaratadi bu rivojlanishning muhim vositasi sifatida ta'kidlangan. Hindistonda tez rivojlanayotgan yo'l tarmoqlari pullik yo'llar orqali xususiy investorlarni jalb qiladi infratuzilmani yaratish va moliyalashtirish jarayonining yaxshilanishiga olib keldi. Masalan, Hindiston hukumati xususiy sektor bilan hamkorlikda amalga oshirilgan pullik yo'llar loyihalari orqali yo'l infratuzilmasini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan va kim xarajatlarni kamaytirishga muvaffaq bo'ldi [5]

Turkiyadagi pullik yo'llar ham yirik infratuzilma loyihalari uchun ajralmas hisoblanadi qismi sifatida ko'rgan etilmoqda. Turkiyaning Yavuz Sulton Selim ko'prigi va boshqa yirik yo'l infratuzilmalari-pullik yo'llarga asoslangan davlat-xususiy sheriklik (DXSH) modeli orqali qurilgan. Ushbu yo'llar Turkiya iqtisodiyotiga va yo'lga katta hissa qo'shdi bu uning harakatini samarali boshqarishda muhim vosita edi [6]. Turkiya tajribasi O'zbekiston uchun pullik yo'llarni joriy etish jarayonida muhim namuna bo'lish mumkin.

OECD (iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) ma'lumotlariga ko'ra, Evropa va Osiyo mamlakatlarida davlat byudjetiga pullik yo'llarni rivojlantirish daromadlarni ko'paytirish va yo'l infratuzilmasini jadal rivojlantirishda samarali mexanizm sifatida qaraladi. Xususiy sektor bilan pullik yo'llar orqali mamlakatlar hamkorlikni kuchaytirish va investitsiyalarni jalb qilishga erishganlar [7].

XULOSA

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, har bir mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishi uchun avtomobil yo'llarining ahamiyati yuqori. Ammo shu bilan birga yo'lsozlik juda katta xarajatlarni talab etadi. Mavjud qonunchilikka ko'ra, 2024-yil 1-yanvardan avtomobil yo'llarini qurish va rekonstruksiya qilish ishlari yakunlangan ob'ektlarning asosiy konstruktiv elementlari bo'yicha kamida 3 yillik kafolatli xizmat qilish muddati joriy qilindi. Bu esa aholi ijtimoiy qatlamining yaxshilanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Рекомендации:

1. Всемирный банк. (2021). Влияние государственно-частного партнерства на дорожную инфраструктуру.
2. ОЭСР. (2022). Платные дороги и развитие инфраструктуры в Европе.
3. МВФ. (2023). Финансирование платных дорог: примеры из практики Франции и Испании.
4. Банк развития Китая. (2021). Роль платных дорог в экономическом росте Китая.
5. Международный валютный фонд (МВФ). (2022). Платные дороги и развитие

инфраструктуры в Индия.

6.

ОЭСР. (2021). Кейс по платным дорогам в Турции: уроки для развивающихся рынков.

7.

ОЭСР. (2021). Государственно-частного партнерства и инфраструктуры финансирования: лучшие практики Европы и Азии.